

Kricsfalusi Nóra

Politikatudományi Intézet

Témavezető: Navracsics Tibor

A BIPOLÁRIS PÁRTRENDSZER FEJLŐDÉSE OLASZORSZÁGBAN ÉS A 2008-AS PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK HATÁSA AZ OLASZ PÁRTRENDSZERRE

Bevezetés

E tanulmány keretében egy igen sajátos politikai rendszerrel rendelkező európai államot – Olaszországot – mutatnám be, elsősorban az ország pártrendszerének fejlődése szempontjából. Az elemzés abból az előfeltevésből indul ki, hogy Olaszország politikai rendszere az utóbbi másfél-két évtizedben egy erősen fragmentált, sok pártot felölelő, többpólusú pártrendszerből alakult át egy alapvetően kétpólusú, stabilabb rendszerre, két nagy pártszövetség dominanciájával. A pártrendszert érintő gyökeres változások a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején mentek végbe. A fordulópontot a szakirodalom által „pártokráciának”¹ nevezett viszonyok, azaz a pártok túlzott hatalmából eredő, korrupcióval átitatott politika bukása okozta, amely alapjaiban rendezte át a pártrendszer addigi struktúráját. Az 1992-ben kirobbant korrupciós botrányban érintett pártok szétesésével, megszűnésével és több új politikai erő megjelenésével az olasz pártrendszert fokozatosan uralma alá hajtotta a politikai spektrum bal- illetve jobboldalán létrejövő két nagy pártszövetség. Az egymással szembenálló választási szövetségek hosszú távon tartósnak bizonyultak, és a kilencvenes évek második felétől váltakozva töltöttek be kormányzati szerepkört. A bipoláris szisztéma egyre inkább megszilárdulni látszik Olaszországban, de még korántsem működik teljesen konszolidált formában. Az eredmények törekenységét mutatja, hogy továbbra is fennáll a visszarendeződés vagy a további átrendeződés esélye. Ebből a szempontból hoztak több újdonságot a 2008-as parlamenti választások, amelyet szintén bemutatok e tanulmány keretében.

Olaszország pártrendszerének részletesebb elemzése előtt röviden áttekinteném a pártrendszer fogalmát és a bipoláris pártrendszer főbb jellemzőit. Egy adott politikai rendszerben létező és funkcionáló pártok összessége alkotja a pártrendszert. A hierarchiába rendeződő pártok között találunk erősebbeket és gyengébbeket, amelyek kormányzati pozíciója és befolyása a hatalomért folytatott küzdelemben idő-

¹ A „pártokrácia” kifejezést először Giuseppe MARANINI, olasz jogászprofesszor használta a firenzei egyetemen mondott beszédében 1949-ben

ről-időre változik. A pártrendszer tehát a pártok egymáshoz fűződő viszonyát és a környezetükkel való kapcsolatukat tükrözi vissza.² A pártrendszert befolyásoló tényezők közé soroljuk egy adott társadalom politikai-kulturális tradícióit, politikai kultúráját, a társadalom struktúráját, regionális vagy etnikai viszonyait. Ezek alapján választ kaphatunk például arra, hogy milyen a pártok megítélése a társadalomban, a kompromisszumkeresés vagy inkább a konfrontáció jellemzi-e a politikai kultúrát, milyen törésvonalakat találunk az általunk vizsgált politikai rendszerben. A pártrendszerek működését természetesen meghatározza a választási rendszer is, valamint a politikai rendszer hatalmi szerkezete és az államforma. Egy pártrendszert nevezhetünk például polarizátnak, ha a pártok között relatíve nagy az ideológiai távolság, és fragmentátnak, ha sok pártot találunk az adott rendszeren belül. A polarizáltság tehát a politikai spektrum bal-jobb skáláján elhelyezkedő pártok közti ideológiai távolságot jelzi, míg a pártrendszer fragmentáltsága vagy töredezettsége az ezen a skálán megtalálható, és a rendszert befolyásolni képes pártok magas számára vonatkozik. A különböző pártrendszereken belül az egyes pártok természetesen állandó mozgásban, változásban vannak, idővel újabb pártok vagy párttípusok alakulhatnak ki, amelynek nyomán egy ország politikai rendszere is továbbfejlődhet.

Oreste Massari, olasz politológus az alábbi módon jellemzi a kétpólusú pártrendszert: a politikai centrum felé húzó erők a pártversenyben (ez egyben a politikai centrumot tartósan elfoglaló párt vagy pártok hiányát is jelenti); kormányzati váltógazdálkodás és alternativitás megléte; tiszta, stabil, egységes parlamenti többség, a teljes ciklust kitölteni képes kormányokkal. Emellett azt is feltételezi, hogy nincsenek a pártrendszeren belül rendszerellenes és koalíciókötésre képtelen pártok.³ Az olasz pártrendszert nézve Massari úgy véli, hogy a kétpólusú pártrendszer jellemzői közül a centripetális pártverseny és a kormányzati alternativitás a kilencvenes évek második felére megvalósult, míg az egységes parlamenti többségre épülő kormányzás mindmáig hiányzik. A kilencvenes évek elejéig az olasz pártrendszer egy igen polarizált és fragmentált, sok pártot magába foglaló rendszer képét mutatta, lényegében a polarizált sokpártrendszer vagy polarizált pluralizmus klasszikus példájának volt tekinthető. Az olasz politikai rendszer nyilvánvaló defektusai a kilencvenes évekre mély belpolitikai válságot idéztek elő, ami végül a pártrendszer teljes átstrukturálódásához vezetett.

Az olasz pártrendszer főbb jellemzői a kilencvenes évekig

Az olasz politikai rendszer sajátosságainak okai elsősorban Olaszország történelmi hagyományaiban, az országon belüli regionális és társadalmi különbségekben, illetve a pártrendszer lassú, válságtól sem mentes fejlődésében keresendő. A máso-

² ENYEDI Zsolt – KÖRÖSÉNYI András: Pártok és pártrendszerek. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 141. o.

³ Oreste MASSARI: „The bipolar system in Italy”; Tuesday Seminar, Siena, 2005.12.13. 1. o.

dik világháborút követően Olaszországot erőteljes ideológiai, politikai, társadalmi megosztottság jellemezte, az országon belüli regionális különbségek mély társadalmi-politikai törésvonalakat hoztak létre (észak-dél ellentét, a Kereszténydemokrata Párt és az Olasz Kommunista Párt között feszülő mély ideológiai ellentét, fasiszták kontra antifasiszták, kereszténydemokraták kontra laikusok). További sajátossága volt a háború utáni olasz politikai rendszernek az egyház és a Vatikán különleges szerepe és befolyása a belpolitikai életre.⁴

Az 1945 és 1994 közötti időszakot a szakirodalom gyakran „I. köztársaságnak” nevezi. Új alkotmány ugyan nem született a kilencvenes években, csak a választási törvény módosult, ennek ellenére találó a kifejezés, mivel a kilencvenes évek elején kirobbant belpolitikai válság nyomán az addig működő politikai rendszer gyakorlatilag összeomlott, és ezzel együtt nagyrészt eltűnt az addig kormányzó elit. Ezt az időszakot a „pártokrácia” elnevezéssel is illetik, ugyanis az olasz pártok erőteljes befolyást gyakoroltak a közigazgatásra, a bürokráciára és a civil szférára egyaránt, ami idővel a politikai klientizmus kiépüléséhez, a patronázsrendszer és a korrupció elterjedéséhez vezetett. A pártok gyakorlatilag maguk alá rendelték a parlamentet, ami rendkívül megnehezítette és lelassította a parlamenti döntéshozatalt, és megakadályozta a nemzeti érdekek hatékony képviselését.⁵ A kormányok nehezen tudták megvédeni saját programjukat a politikai pártok, illetve a mögöttük álló lobbik nyomásgyakorlásával szemben, ami nagyfokú kormányzati instabilitást, hatástalan kormányzati tevékenységet és állandó kormányválságokat eredményezett. Az olasz parlament tulajdonképpen a pártpolitikai követeléseket kielégítő fórummá vált, amelynek következtében a parlamenti döntéshozatal rendkívül lelassult, és fontosabb reformok végrehajtására nem volt alkalmas, az egész törvényhozási folyamat inkoherenssé, decentralizálttá vált.⁶ A parlamenti döntéshozatal érdemi része áttevődött a bizottságokhoz, amelyek ugyan ellensúlyozni tudták a törvényhozás lassúságát, de egyúttal még inkább hozzájárultak a törvényhozás egységének szétforgácsolódásához. Az olasz kormányok fokozatosan elvesztették relevanciájukat a pártpolitikai küzdelemben, és inkább az ellenzékkel való kompromisszumkötésre törekedtek, mintsem a nyílt konfrontációra. Érdekes módon a gyakori kormányválságok és a kormányzati instabilitás mégsem jelentette egyben az olasz politikai rendszer instabilitását. Ennek oka, hogy a sok kormányváltás nem járt együtt a pártösszetétel érdemi változásával, mivel a kilencvenes évekig lényegében ugyanazok a pártok voltak hatalmon. A második világháborút követően az olasz pártok többsége meg tudta őrizni eredeti politikai identitását, és csak kisebb változásokon ment keresztül, így a pártrendszer kontinuitása több évtizeden át töretlen volt. A demokratikus rendszer tehát alapvetően szilárd maradt a nyilván-

⁴ FÁBIÁN György – KOVÁCS László Imre: Parlamenti választások az Európai Unió országai-ban (1945-2002). Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 352-535. o.

⁵ Maurizio COTTA: La crisi del governo di partito all'italiana. In: Maurizio COTTA & Pierangelo ISERNIA: Il gigante dei piedi di argilla. il Mulino, Bologna, 1996, 11-52. o.

⁶ Maurizio COTTA: i.m. 25. o.

való kormányzati és miniszteriális instabilitás ellenére. Egyfajta „stabilitás az instabilitásban”, amellyel jellemezni lehet a háború utáni olasz politikai rendszer működését.⁷ A politikai kontinuitást jól példázza, hogy az első köztársaság alatt több évtizeden át a Kereszténydemokrata Párt (Democrazia Cristiana; DC) állt a hatalom centrumában, amely 1992-ig minden kormánykabinet tagja volt. A centripártokra jellemzően az olasz Kereszténydemokrata Párt kezdettől fogva igazi gyűjtőpártként működött. A párt több irányzattól tevődött össze, és politikáját nagyban befolyásolta, hogy éppen melyik irányzat határozta meg a párt irányvonalát. A kereszténydemokraták soraiban megtalálható volt egy tradicionális, a monarchista-katolikus egyházhoz kötődő szárny, de a liberális polgárság képviselőit is magába olvasztotta a párt. A DC meg tudta nyerni az olasz munkásság, a paraszt-ság, illetve a polgárság széles tömegeinek támogatását, és a pártrendszerben betöltött hegemoniáját tovább erősítették az egyházzal ápoltszoros kapcsolatai, valamint politikai szövetségesei: a Szocialista, a Szociáldemokrata és a Republikánus Pártok.⁸

A kilencvenes évek elejéig az olasz pártrendszer multipolárisnak nevezhető, amelyen belül legalább három nagy pártcsoporthoz tartozhatunk meg.⁹ A Kereszténydemokrata Párt uralta centrum mellett a politikai spektrum baloldalán az ötvenes évektől két nagyobb politikai erőt találunk: az ortodox ideológiai alapokon álló Olasz Kommunista Pártot (Partito Comunista Italiano; PCI) és a nála jóval mérsékeltebb Szocialista Pártot (Partito Socialista Italiano; PSI). Ehhez a pólushoz közel, a balközépen helyezkedett el még két kisebb párt: a Szociáldemokrata Párt (Partito Socialista Democratico Italiano; PSDI) és a Republikánus Párt (Partito Repubblicano Italiano; PRI). A marxista-leninista eszmét követő radikális politikai erők központját a Kommunista Párt jelentette, amelynek támogatottsága a háború után rohamosan nőtt. A PCI az ötvenes évektől a második legnagyobb politikai erővé vált, de a hidegháború kialakulásával radikalizmusa miatt elszigetelődött a többi párttól.¹⁰ Ennek ellenére a kilencvenes évekig Olaszország rendelkezett a nyugati demokráciák legerősebb kommunista pártjával, és nem volt még egy olyan állam Nyugat-Európában, amelynek pártrendszerére a szocialista rendszerek bukása ekkora hatást gyakorolt volna. A háborút követő évtizedekben a harmadik legerősebb párt az Olasz Szocialista Párt (Partito Socialista Italiano; PSI) volt, amely azonban a diktatúra bukásával nem tudott úgy megújulni, mint politikai

⁷ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 355. o.

⁸ Giuseppe IERACI: *L'Ulivo e la Libertá; Governi e partiti in Italia nella democrazia dell'alternanza*. Edizioni Università di Trieste, Trieste 2008, 27-28. o.

⁹ Giovanni SARTORI – Giacomo SANI: *Frammentazione, polarizzazione e cleavages: democrazie facili e democrazie difficili*. „Rivista Italiana di Scienza Politica”, 1978, 3. sz. 339-361. o.

¹⁰ A PCI rendszerellenessé válásában közrejátszott az is, hogy a Kereszténydemokrata Párt igyekezett megakadályozni a kommunisták hatalomra jutását, tartván attól, hogy ezzel az országot esetleg a Szovjetunió befolyása alá kerül. Ennek érdekében a kereszténydemokraták több kisebb párttal egy kizárási egyezményt kötöttek (*conventio ad excludendum*), amely íratlan formában ugyan, de biztosította, hogy egy párt sem lépett szövetségre a kormányra kerülés érdekében az olasz kommunistákkal.

rivalísai, így a hatalomért folytatott küzdelemben az örök harmadik hely jutott számára. A szocialisták kezdetben együttműködtek a szélsőballal, és az 1948-ban megtartott első szabad parlamenti választásokon a Kommunista Párttal szövetségben indultak. A sztálinizmus éveitől azonban a Szocialista Párt egyre inkább eltávolodott az ortodox ideológiai gyökereitől, míg a Kommunista Párt kapcsolatai megerősödtek a Szovjetunióval és a nemzetközi kommunista mozgalommal. A PSI a hatvanas évektől fokozatosan a centrum felé húzódtott, és egy középpárttá, klasszikus koalícióképes párttá vált, amely akár kormányon, akár ellenzékben képes volt a jobboldallal, a baloldallal és a centrummal is szövetséget kötni. A háború utáni baloldali pártokat vizsgálva tehát azt látjuk, hogy egy igen mély politikai törésvonal jött létre a kormányzástól kirekesztett Kommunista Párt és a többi koalícióképes baloldali párt között, amelyek a Kereszténydemokrata Pártban lelték politikai szövetségeseire.¹¹

A pártpaletta jobboldalán találjuk a hagyományos polgári értékeket valló Liberális Pártot (Partito Liberale Italiano; PLI), a jobbszélen pedig egy újfasiszta pártot, az Olasz Szociális Mozgalmat (Movimento Sociale Italiano; MSI). E két párt egymáshoz képest igen eltérő ideológiai alapokon állt, amit mutat az általuk bejárt út is: a Liberális Párt a hetvenes években a kormányzó kereszténydemokraták leghűségesebb szövetségesevé vált, a Szociális Mozgalom viszont évtizedeken át megtartotta szélsőséges jellegét. Radikális jobboldali pártként a Szociális Mozgalom a kommunistákhoz hasonlóan ki volt zárva a kormányra kerülés lehetőségéből. Giovanni Sartori a Kommunista Pártot és az Olasz Szociális Mozgalmat rendszerellenes pártoknak nevezi, amelyek több évtizeden át kétoldali ellenzéklet alkottak az olasz pártrendszeren belül. A kereszténydemokrata politikai vezetés e pártokkal szemben a szélsőségektől való félelmet kihasználva egységbe tudta fogni a centrum körül elhelyezkedő kisebb pártokat, és több évtizeden át meg tudta akadályozni, hogy a radikális pártok bármelyike kormányra kerüljön, ami hosszú időre rögzítette a pártrendszerben kialakult képet. Az első köztársaság alatt azt látjuk, hogy a hatalomért folytatott küzdelemben az erőegyensúly jelentős mértékben eltolódott a kereszténydemokraták uralta centrum, illetve a velük szövethető bal-közép pártok javára. Mellettük a jobboldal nem tudott jelentős politikai szerephez jutni, és ez megakadályozta, hogy valódi kormányzati váltógazdálkodás jöjjön létre.

A „pártokrácia” bukása és a pártrendszer átrendeződése

A nyolcvanas évek végére – amikor a szocialisták és a kereszténydemokraták együttműködése az egymást váltó olasz kormányok alappillérvé vált – az állandósult kormányválságok ellenére a demokratikus rendszer tulajdonképpen stabil maradt Olaszországban. A nyolcvanas, kilencvenes évek fordulóján bekövetkező

¹¹ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 359-361. o.

események azonban váratlan fordulatot hoztak az olasz belpolitikában, és alapjaiban formálták át az egész pártrendszert. E változások háttérében egyrészt a kelet-európai szocialista rendszerek bukása és az olasz társadalom fokozatos szekularizációja állt, ami miatt a politikai rendszer hagyományos törésvonalai értelmüket veszítették. A hidegháború megszűnése az Olasz Kommunista Pártot sodorta elsőként átfogó eszmei, politikai és szervezeti válságba. A nemzetközi események hatására a párton belül megkérdőjeleződött az olaszországi szocializmus jövője, mint lehetséges alternatíva, és ez végül a párt ideológiai revíziójához, valamint pártszakadáshoz vezetett. A politikai arculatváltással a Kommunista Párt elhagyta eredeti ideológiai tételeit, és Baloldali Demokratikus Párt (Partito Democratico di Sinistra; PDS) néven alakult újjá. A demokratikus megújulásnak azonban ára volt: az ortodox szárny kivált a pártból, és megalakította a Kommunista Újjászületés Pártját (Partito di Rifondazione Comunista; PRC). A kilencvenes évek közepén a szélső-jobboldali Olasz Szociális Mozgalom is mérsékelte radikalizmusát, és elhagyott némely szélsőséges elemet ideológiai felfogásából. A kommunistákhoz hasonlóan a Szociális Mozgalom is csak belső konfliktusok és pártszakadás árán tudott megújulni. A párt arculatváltása a radikálisok kiválását eredményezte, akik Trikorol Szociális Mozgalom (Movimento Sociale Fiamma Tricolore, MS-FT) néven saját pártot alapítottak. E változások igen érzékenyen érintették a Kereszténydemokrata Pártot, mivel a szélsőségek megszűnésével többé már nem volt szükség a radikális pártokkal szembeni politikai összefogásra.¹²

Az olasz pártrendszerben végbemenő gyökeres változások másik fő oka a kilencvenes évek elején kirobbant korrupciós botrány volt, amely mély belpolitikai válságba sodorta az országot. A pártok belpolitikára gyakorolt túlzott befolyása, a „pártokrácia” ugyanis idővel a politikai korrupció melegágyává vált, a demokratikus intézmények háttérében szinte szokássá vált a különböző pozíciók és források pártalapú elosztása, az érdekesoportok politikát átszövő szerepe. A politikai korrupció végül az 1992-ben Tangentopoli néven elhíresült botrány kirobbanásával romba döntötte az addig fennálló politikai rendszert. A Tangentopoli-botrány lényegében a hamis forrásból szerzett pártpénzekkel kapcsolatban robbant ki, és leginkább az országot irányító kereszténydemokratákat, valamint az ötpárti kormánykoalíció másik tagját, a Szocialista Pártot érintette. Az 1992 és 1996 közötti periódus az olasz belpolitika történetében a hiteles kormány és pártok hiányát jelentette, mivel a kormányzó elit bukásával nem volt olyan párt, amely megfelelő erkölcsi alappal és világos programmal tudott volna fellépni. E viharos időszak nyitányaként a korrupt olasz politika felszámolására létrehozták a „Tiszta Kezek” (Mani Pulite) vizsgálóbíró-csoportot. A korrupciós ügyekkel kapcsolatos vizsgálatok során fény derült arra, hogy a Kereszténydemokrata Párt és a Szocialista Párt néhány prominens személyisége mélyen érintett a botrányban, köztük a volt szocialista miniszterelnök, Bettino Craxi, illetve a Kereszténydemokrata Párt vezetője,

¹² IERACI: i.m. 62-63. o.

Arnaldo Forlani is.¹³ A vizsgálóbírák munkájának nyomán tulajdonképpen „lefejezték” az országot addig irányító korrupció politikai elitet. A nagy történelmi pártok többé már nem élvezték a választók bizalmát, amit mutat az 1992-es parlamenti választások eredménye: a választások nyertesei a „pártokráciával” szembeszálló új politikai erők lettek, míg a hagyományos pártok mindegyike vereséget szenvedett.¹⁴

Az olasz belpolitikában azelőtt soha nem tapasztalt drasztikus változások nyomán az egész pártrendszer alapjaiban rendeződött át. A választási rendszer körüli élénk viták a kilencvenes évekre odáig jutottak, hogy egy egész mozgalom szerveződött a választási törvény megváltoztatására. A pártok túlzott hatalma mellett ugyanis sokan a választási rendszert is okolták a belpolitikai válság kialakulásáért.¹⁵ Főleg a nyolcvanas évektől erősödtek az arányos választási rendszerrel szembeni kritikák, és egyre általánosabbá vált az a nézet, amely szerint ez is az egyik kiváltó oka a politikai rendszer fragmentáltságának, a kormányzati felelőtlenségnek és instabilitásnak.¹⁶ A választási lista preferenciális, flexibilis, változtatható jellege ugyanis lehetetlenné tette az előzetes választási szövetségek létrejöttét, és idővel a voksok megvételéhez vezetett. A Mariotto Segni vezetésével megalakult referendummozgalom nyomására az olasz parlament végül elfogadta a választási törvény módosítását, és 1993-ban egy arányos többségi elemet vegyítő választási rendszer került bevezetésre négy százalékos parlamenti küszöbvel.¹⁷ A többségi elem bevétele előzetes választási szövetségek kötésére és közös jelöltek indítására ösztönzi a pártokat az egyéni kerületekben, ezzel mérséklő hatást fejthet ki egy instabil politikai rendszerre, és növelheti a pártok közötti kohéziós erőt.¹⁸ Bár az első elemzések azt mutatták, hogy rövidtávon az új szisztéma nem csökkentette érdemben a pártrendszer polarizáltságát, az 1993-as módosítás életbe lépését követő parlamenti választásokon azt tapasztaljuk, hogy az olasz pártrendszert fokozatosan uralma alá hajtotta két nagy, a bal-jobb póluson elhelyezkedő pártszövetség. Az újonnan bevezetésre kerülő választási rendszer rákényszerítette az egymással rivalizáló politikai pártokat, hogy saját programjukat még a választások előtt egyeztetésük leendő szövetségeseikkel, valamint nöött a pártok „elszámoltathatósága” is,

¹³ IERACI: i.m. 32. o.

¹⁴ HORVÁTH Jenő: Az olasz külpolitika Európa-pilléréről. In: A huszonötök Európái: közösségi politikák – nemzeti politikák. Szerk.: Kiss J. László, Budapest, 2008, Osiris Kiadó, 250. o.

¹⁵ Az eredeti arányos választási rendszer, amelyet 1948-ban az első parlamenti választások alkalmával is alkalmaztak, egészen 1992-ig érvényben volt

¹⁶ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 368. o.

¹⁷ Az új választási rendszer szerint a képviselőházban a 630 parlamenti képviselő háromnegyedét, 475 főt brit mintára, egymandátumos, egyéni képviselői, relatív többségi rendszerben választották meg, és csak a fennmaradó egynegyed részt, 155 főt választottak az arányos rendszer szerint

¹⁸ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 368. o.

mivel a parlamentbe kerülve rá lettek kényszerítve arra, hogy lehetőleg hüek maradjanak a parlamenti választásokon tett ígéreteikhez.¹⁹

A kilencvenes évekre tehát kiütözköztek az olasz politikai rendszer sajátosságaiából adódó problémák, nyilvánvaló jelét adva annak, hogy a korábban működő rendszer nem tartható fenn, és alapvető reformokra van szükség. A legtöbb párt átfogó eszmei, politikai, pénzügyi válságba került, és ezzel végérvényesen lezárult a „pártokrácia” hosszú időszaka.²⁰ 1992-ben egy évig a szocialista politikus, Giuliano Amato lett a miniszterelnök egy kereszténydemokrata, szocialista, szociáldemokrata és liberális pártokból álló kormánykoalíció élén. A következő évben a később államfői tisztséget is betöltő, Carlo Azeglio Ciampi alakított szakértői kormányt, majd az 1994-es parlamenti választások egy újonnan alakult politikai párt, a Hajrá Olaszország (Forza Italia; FI) váratlan felemelkedését hozták.

A bipoláris pártrendszer kialakulása Olaszországban

A régi nagy pártok szétesésével és az újak megjelenésével a kilencvenes évek elején egyfajta „pártrendszerrobbanásnak” lehattunk tanúí Olaszországban. Ez idő alatt számos párt tűnt fel a politikai porondon, amelyek ugyan hosszabb-rövidebb ideig fent tudtak maradni, de többségük idővel megszűnt, átalakult vagy beleolvadt egy másik politikai csoportosulásba. Az összes párt számbavétele meghaladná az elemzés kereteit, így elsősorban csak azon politikai szereplők bemutatására fókuszálunk, amelyek meghatározóak a bipoláris pártrendszer létrejöttét illetően.

Mint azt már láttuk, a Kommunista Párt szétesése nyomán az olasz pártrendszer baloldalán létrejött két nagy utódpart – a Kommunista Újjászületés és a Baloldali Demokratikus Párt – az ideológiai revízió kérdése kapcsán került szembe egymással.²¹ Az elmúlt másfél-két évtizedben a keményvonalas Fausto Bertinotti által alapított Kommunista Újjászületés kapcsolata a mérsékelt baloldallal igen ambivalens volt, a párt ugyanis az Olajfa (Ulivo) balközép választási szövetséget csak fenntartásokkal támogatta, és kapcsolatuk mélypontját jelentette, amikor 1998-ban a Romano Prodi vezette balközép kormánykoalíció bukását épp a Kommunista Újjászületés okozta. A Baloldali Demokratikus Párt viszont az Olajfa-szövetség vezető partja lett. Nevét 1998-ban Baloldali Demokratákra (Democratici di Sinistra; DS) változtatta, hogy a volt szocialista és katolikus párti baloldal köréből még több szavazatot szerezzen. A balközép választási szövetség második legerősebb partjává az ezredfordulót követően a Margaréta-szövetség vált, amely lényegében három kisebb párt fúziójából jött létre: két kisebb centrista párt (a Demok-

¹⁹ IERACI: i.m. 15-16. o.

²⁰ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 356-358. o.

²¹ 1989-ben Achille Occhetto, a kommunisták utolsó vezetője jelentette be a kommunista gyökerekkel való szakítást

raták; i Democratici és az Olasz Megújulás; Rinnovamento Italiano), valamint egy kereszténydemokrata utódpart, a Néppárt egyesüléséből született. A Margaréta kezdetben nem jelentett önálló pártot, hanem egyfajta pártföderációt közös lista állításával és közös szimbólummal,²² és csak 2002-ben alakult egységes párttá Francesco Rutelli vezetésével.²³ Az Olajfán belül a Baloldali Demokraták és a Margaréta viszonyát nézve azt mondhatjuk, hogy a két párt együttműködése nem volt mindig felhőtlen, mivel Rutelli tartván attól, hogy az erősebb Baloldali Demokraták elnyomják pártját a szövetségen belül, eleinte igyekezett mindenáron a Margaréta önállóságát hangoztatni. A balközép választási szövetséghez csatlakoztak még a Zöldek,²⁴ valamint kisebb szociáldemokrata, szocialista, illetve republikánus utódpartok, és időnként kibővült egyéb szélsőbalos pártokkal is (például Olasz Kommunisták Pártja, Demokrata Baloldal).

A centrupártokat illetően, a Kereszténydemokrata Párt széthullása alapvetően változtatta meg az addig kialakult összképet. Az 1994-es parlamenti választások egyik központi témája volt a politikai centrumért folytatott harc, de a Hajrá Olaszország átütő sikerével a centrumon elhelyezkedő szavazók nagy része az új pártra adta le voksát, így a kereszténydemokraták romjaiból létrejövő utódpartok egyike sem tudott elődjéhez hasonló politikai erővé válni, és a politikai spektrum központját tartósan elfoglalni. Úgy tűnt, hogy az olasz pártrendszeren belül a bal- és jobbközép választási szövetségek létrejöttével nincs is igazán szükség egy centrum alkotta harmadik politikai pólusra. A politikai centrum felszámolásához végül az járult hozzá, hogy a kereszténydemokrata utódpartok a két pólus közt választva a bal- vagy a jobboldali választási szövetségekhez csatlakoztak. Az Olasz Néppárt (Partito Popolare Italiano; PPI) – amely később a Margarétába olvadt bele – az Olajfához pártolt, míg a Kereszténydemokrata Centrum-Egyesült Kereszténydemokraták (Unione dei Democratici Cristiani e di Centro; UDC) a jobbközép választási szövetséget választották. A balközéphez csatlakozó Néppárt igyekezett a katolikus hagyományait hangsúlyozni, ez viszont számára azzal a nehézséggel járt, hogy olyan pártokkal kellett szövetségre lépnie, amelyek az olasz társadalom szekularizációját hirdették meg, mint például az ex-kommunisták, a Zöldek vagy a szocialisták. A jobbközép választási szövetséghez csatlakozó kereszténydemokratáknak pedig a tradicionális katolikus világnézetüket kellett összeegyeztetniük a többi párt haladóbb szellemiségével, illetve az Északi Liga államellenességével. A kilencvenes évekig a politikai centrum körül elhelyezkedő kisebb politikai csoport-

²² Margherita-Democrazia e Libertà. A párt elnevezését szimbólumáról, a margarétáról kapta.

²³ Carlo GUARNIERI – James L. NEWELL: Introduzione. 2004: un anno di attesa? In: Carlo GUARNIERI & James L. NEWELL: *Politica in Italia: I fatti dell'anno e le interpretazioni*. il Mulino, Bologna, 2005, 47-52. o.

²⁴ 1984-ben Zöld Föderáció (Federazione dei Verdi; FdV) néven alakult párt volt, amely 1996-tól az Olajfa választási szövetséghez csatlakozott. A Zöldek a nyolcvanas évektől kezdve több sikeres környezetvédelmi kezdeményezést indítottak, a pártot egy átlagos 2,5-3 % körüli támogatottság jellemezte.

tok a Szociáldemokrata Párt, a Liberális Párt és a Republikánus Párt voltak. 1992-ben a Liberális és a Republikánus Párt is szétesett, a republikánusok egy része 1994-ben a jobbközép választási szövetséghez csatlakozott, a párt egy másik része viszont a baloldali választási szövetséghez pártolt, csatlakozva a Demokratikus Szövetség (Alleanza Democratica; AD) elnevezésű új politikai formációhoz. A korrupciós botrányban szintén súlyosan érintett Szocialista Párt a kereszténydemokratákhoz hasonlóan több kisebb politikai csoporttá alakult át. A Tangentopoli-botrányt követően a Szocialista Pártból kiváltak egy része az 1994-es választásokon a Baloldali Demokratikus Párt által vezetett balközép választási szövetségbe lépett be. A pártból kilépők egy másik része viszont a centrista Segni-féle referendummozgalomhoz pártolt, illetve a jobboldalon új pártként megalakuló Hajrá Olaszországhoz. A Szocialista Párt maradékának a szociáldemokratákkal való fúziójából pedig 1998-ban létrejött az Olasz Demokratikus Szocialisták (Socialisti Democratici Italiani; SDI) pártja, amely szintén az Olajfa-szövetséghez csatlakozott, és 1998-tól a 7-8 párti koalíció tagjaként kormányzati szerephez is jutott.

A politikai spektrum jobboldalán létrejövő választási szövetségben belül szintén igen változatos képet találunk. A fasiszta tradícióit nyíltan vállaló Olasz Szociális Mozgalom (MSI) kis párt lévén ugyan nem rendelkezett komoly politikai befolyással, de Európában egyedülállóan parlamenti pártként vett rész a politikai életben. Az MSI társadalmi bázisának növelése érdekében szakított fasiszta gyökereivel, és a kilencvenes évek belpolitikai változásait kihasználva igyekezett a centrum felé elmozdulva országos párttá válni. Gianfranco Fini vezetésével a párt Nemzeti Szövetség (Alleanza Nazionale; AN) néven újult meg, és 1994-ben a Hajrá Olaszország vezette jobbközép választási szövetség tagjaként már kormányzati szerepkörhöz is jutott. Az AN jelentősége a szélsőségesek elhagyásával egyre inkább megnőtt, és a párt sokat profitált a kilencvenes évek korrupciós botrányából.²⁵ A Nemzeti Szövetség programjában megtartott néhány konzervatív elemet, mint például a nemzeti érdekek képviselését, a család és az egyház szerepének hangsúlyozását. Politikájának fontos részét képezi a déli régiók fejlődésének előmozdítása, de az ország föderatív átalakításával alapvetően nem ért egyet. Emiatt sokszor szembekeverték egyik fő politikai szövetségeseivel, az Északi Ligával. A nyolcvanas-kilencvenes években két új politikai csoportosulás jelent meg a jobboldalon, amelyek nagymértékben közrejátszottak az olasz pártrendszer átalakulásában. A Lombard Liga (Lega Lombarda; LL) a nyolcvanas években alakult Umberto Bossi vezetésével, amely tulajdonképpen egy északi, regionalista mozgalomként jött létre, egyfajta populista protesztpárt volt kezdetben. A párt később az Északi Liga (Lega Nord; LN) nevet vette fel, és már az 1992-es parlamenti választásokon az ország negyedik legnagyobb politikai erejévé nőtte ki magát. Az észak-olasz tartományok (Padania) függetlenségével kapcsolatos politikai programját feladva immár Olaszország föderális átalakításáért harcol, célja a szolidaritáson alapuló gazdaságpoli-

²⁵ FÁBIÁN – KOVÁCS: i.m. 361-362. o.

tika helyett a fiskális föderalizmus megvalósítása, és a tartományok jogköreinek kiszélesítése. Emellett sokkal szigorúbb törvényeket és intézkedéseket követel az illegális bevándorlás problémájának megoldására.²⁶ A jobboldal másik újonnan alakult pártja a Silvio Berlusconi alapította Hajrá Olaszország (Forza Italia; FI) volt. Új politikai erőként e pártok az olasz politikai rendszer megújulásának szükségességét hangsúlyozták, és gyakran támadták az Olajfa-szövetség politikusait azzal, hogy a régi olasz politika megtestesítői, akik ily módon felelőssé tehetőek a kilencvenes évek belpolitikai és gazdasági válságáért. Szerintük az állami apparátus kulcspozícióit a balközép pártok támogatói foglalják el, mint ahogy az egyetemeket, illetve a bírósági hivatalokat is, és ez megakadályozza az olasz demokrácia valódi megújulását.²⁷ A Hajrá Olaszország hirtelen felemelkedése elsősorban annak volt köszönhető, hogy sikeresen használta ki a Kereszténydemokrata Párt szétesése nyomán keletkezett politikai űrt és az országban uralkodó pártokrácia-ellenes hangulatot. A médiamogul Silvio Berlusconi új arc volt az olasz politikában, sikeres vállalkozó igazi politikai életrajz nélkül, ezért könnyen el tudta hitetni a választókkal, hogy hatalomra kerülése esetén leszámol a pártok túlzott hatalmával, és megoldja az ország legégetőbb problémáit. Üzletemberként felhalmozott hatalmas vagyona pedig elegendőnek bizonyult a Hajrá Olaszország finanszírozására, így ő volt egyszemélyben saját pártjának alapítója, finanszírozója és vezetője, tévés hatalma révén pedig könnyen el tudta érní, hogy a Forza Italia közismertté váljon a választópolgárok számára. A pártot tulajdonképpen úgy lehetne jellemezni, mint egy neokonzervatív, populistá párt, amely Berlusconi személyére és karizmájára épül (nem meglepő, hogy a párról készült első elemzések az FI-vel kapcsolatos működési anomáliákkal foglalkoztak). A Hajrá Olaszország sikerének kulcsát sokan abban látták, hogy a párt a Fininvest, azaz Berlusconi saját vállalkozása köré szerveződött, és birtokában volt azon szükséges forrásoknak (területi elterjedtség, jelentős anyagi háttér és nem utolsósorban az olasz média uralma), amelyek segítségével a pártot rövid időn belül sikerre lehetett vinni. A pártot eleinte sokféle jelzővel illették, mint például „médiapárt”, „virtuális párt” vagy „egyszemélyű/személyi alapú médiapárt”. Ezek a definíciók is hangsúlyozták a Forza Italia hagyományos pártoktól való különbözőségét, vagyis a jól kivehető ideológiai és politikai alapok hiányát, illetve korlátozott jelenlétét.²⁸ Silvio Berlusconi pártja tehát egy sietve létrehozott, „szükségállapotok” között született párt volt, az elmúlt másfél évtizedben azonban a Forza Italia bebizonyította, hogy képes a túlélésre. A párt a kilencvenes évektől a jobbközép választási szövetség élén az egyik legjelentősebb politikai szereplőként volt jelen széles szavazóbázissal, Silvio Berlusconi

²⁶ HORVÁTH Jenő – MOLNÁR Anna: Lanyha küzdelem – átütő győzelem; Olasz választások, MKI-tanulmányok, 2008. április 13-14. T-2008/17. http://www.kulugyintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2008-17-Horvath_Molnar-olasz_valasztasok.pdf Letöltve: 2008. október 28., 20-22. o.

²⁷ IERACI: i.m. 71-72. o.

²⁸ Jonathan HOPKIN: Forza Italia a dieci anni dalla fondazione. In: Carlo GUARNIERI & James L. NEWELL: i.m. 102-103. o.

pedig miniszterelnökként töltötte a korszak majdnem felét. Az 1994-ben megalakult rövid életű első Berlusconi-kormányt és a Lamberto Dini vezette átmeneti szakértői kabinetet (1995-1996) három Olajfa-kormány követte: az első Prodi-kormány 1996-ban, majd a D'Alema- (1998) és az Amato-kormány (2000). A 2001-es parlamenti választásokat azonban a jobbközép választási szövetség, a Szabadság Háza (Casa della Libertá) nyerte, így ismét Silvio Berlusconi alakíthatott kormányt.

A 2008-as parlamenti választások hatása az olasz pártrendszerre

A válság óta eltelt időszakban az tapasztalhattuk Olaszországban, hogy a pártrendszer jellemző hagyományos törésvonalak enyhültek, az olasz belpolitika egyre pragmatikusabbá vált, és a két nagy választási szövetség egymást váltva töltött be kormányzati szerepkört. Az olasz pártokra korábban jellemző túlideologizáltság csökkent, a pártok immár az ideológia eszmék helyett a politikai rendszer megújulásának kérdését helyezik a középpontba. A kormányzati alternativitás – ami a kilencvenes évekig teljes mértékben hiányzott a politikai rendszerből – mindkét pártszövetség számára alapvető demokratikus értéként jelenik meg, ami lehetővé teszi a felelősebb kormányzást és politizálást. Ennek ellenére még mindig gyakoriak a kormányválságok, mivel a sokpárti, heterogén kormánykoalíciók gyakran áldozatul esnek egy-egy párt zsarolásának, taktikai lépésének. A pártrendszer polarizáltsága továbbra is magas, és egészen a legutóbbi választásokig a parlamenti pártok száma sem csökkent számottevően. A politikai szövetségek kohézióját mindkét oldalon csökkentik a pártok közti ideológiai távolságok, így a parlamentbe jutva e szövetségek nem mindig bizonyulnak tartósnak.²⁹ A teljes parlamenti ciklust kitölteni képes kormány az utóbbi másfél évtizedben sem volt, ebből a szempontból viszont történelmi eredményt produkált a 2001 és 2006 közötti ciklusban kormányzó második Berlusconi-kabinet, amely egészen 2005-ig talpon tudott maradni. A 2005-ös tartományi választásokon elszenvedett vereség és a kormánykoalíció belüli feszültségek miatt Berlusconi úgy döntött, hogy benyújtja a parlamentnek lemondását, és egy új kormány alakítását kezdeményezi. A parlament 2005 áprilisában bizalmat szavazott a harmadik Berlusconi-kormánynak, amely parlamenti többségét és pártösszetételét tekintve az előző kormányhoz képest nem változott (a második és a harmadik Berlusconi-kormányt alkotó pártok: a Hajrá Olaszország, a Nemzeti Szövetség, az Északi Liga és a Kereszténydemokrata Centrum-Egyesült Kereszténydemokraták).³⁰

A 2006-os parlamenti választások igen szoros eredményt hoztak: az Unió (Unione) nevet felvevő balközép választási szövetség Romano Prodi vezetésével

²⁹ IERACI: i.m. 124. o.

³⁰ Carlo GUARNIERI: Il sistema politico italiano; Radiografia politica di un paese. il Mulino, Bologna, 2006, 87. o.

mindössze néhány ezer vokssal győzött. A balközép választási szövetség esélyeit növelte Romano Prodi visszatérése az olasz belpolitikába,³¹ és azon igyekezete, hogy egységbe fogja a szövetség pártjait. Az Unió az Olajfát alkotó Baloldali Demokraták és a Margaréta szoros együttműködésére épült, ezenkívül számos kisebb párttal bővült ki (pl. Zöldek, Értékek Olaszországa, UDEUR, Kommunista Újjászületés). Az Unió malmára hajtotta a vizet az a tény is, hogy a parlamenti választásokat megelőzően a Berlusconi-kormány 2005 decemberében parlamenti többségére támaszkodva újfent (és meglehetősen indokolatlanul) megváltoztatta a választási rendszert. Az 1993-ban bevezetett vegyes választási rendszert ismét egy tisztán arányos szisztéma váltotta fel a győztes koalíciót jutalmazó prémiumrendszerrel. A kormányzó pártok e törekvése mögött minden bizonnyal az állt, hogy az előzetes felmérések által jósolt választási vereséget lehetőleg elkerüljék.³² A sors iróniája, hogy épp az újonnan bevezetett választási rendszer okozta a jobbközép pártok vereségét, mivel a szoros választási eredmények ellenére a prémiumrendszernek köszönhetően az Unió biztos parlamenti többséget szerzett a parlament alsóházában.³³ A második Prodi-kormány 2006 májusában kezdte meg működését egy igen heterogén és sok pártra épülő koalíció élén, amely azonban nem volt hosszú életű, 2008 januárjában a „Tanár úr” vezette balközép kormányt felőrölték a belső ellentétek. Az első kormányválság a vicenzai amerikai támaszpont bővítése kapcsán alakult ki, ugyanis a koalíció kommunista szárnya nem értett egyet a döntéssel, így Massimo D’Alema külügyminiszter jelentése a szenátusban nem kapta meg a szükséges támogatást. Prodi emiatt benyújtotta a lemondását, amelyet azonban Giorgio Napolitano államfő nem fogadott el. Prodi így maradt a balközép kabinet élén, de a koalíció a végóráit élte. A nápolyi szemébtöránnyt követően a végső dőfést az UDEUR (Demokratikus Unió Európáért) soraiból kikerülő igazságügyminiszter, Clemente Mastella lemondása jelentette, miután feleségét hivatali sikasztással vádolták meg, és úgy érezte, hogy a kormány nem áll ki mellette. Prodi ekkor bizalmi szavazást kért maga ellen, amelyet a szenátusban kis különbséggel ugyan, de elveszített. Ezt követően Prodi bejelentette, hogy az előrehozott választásokat tartja az egyetlen lehetséges megoldásnak, így 2008. február 6-án Giorgio Napolitano feloszlatta a parlamentet. A második Prodi-kormány bukását tehát egy kisebb párt, az UDEUR hűtlensége okozta.³⁴

Napolitano elnök 2008 áprilisára írta ki a következő választásokat. A kampány rövid, és szokatlan módon kevésbé harsány volt, ugyanakkor a 2008-as választási eredmények igazi újdonságot hoztak a pártok száma és a választási szövetségek összetétele tekintetében. A Prodi-kormány bukását megelőzően 2007. október 14-én a Baloldali Demokraták és a Margaréta az egyesülés mellett döntöttek, és De-

³¹ 1999 és 2004 között Romano Prodi az Európai Bizottság elnöke volt

³² KOZMA Viktória: Pártrendszer és koncentráció: Omar Sanchez elemzése az olasz választási rendszer reformjának hatásairól. Politikatudományi Szemle, 2007/4, 58. o.

³³ GUARNIERI: i.m. 110-112. o.

³⁴ HORVÁTH – MOLNÁR: i.m. 6. o.

mokrata Párt (Partito Democratico; PD) néven alakultak újjá. A baloldal két leg-erősebb pártjának fúziója rendkívül fontos mozzanata az olasz pártrendszer átrendeződésének, hiszen a Veltroni vezette Demokrata Párt mellett a baloldalon nincs még egy olyan politikai erő, amely nagyságában összemérhető lenne ezen új politikai formációval. Ráadásul a korábbi tapasztalatokból tanulva, Veltroni úgy döntött, hogy a 2008-as parlamenti választások alkalmával csak olyan politikai szereplők csatlakozását fogadja el, akik fenntartások nélkül hajlandóak elfogadni pártja választási programját. A Demokrata Párt így végül csak a „Tiszta Kezek” vizsgálóbíró csapat legendás vezetőjének, Antonio Di Pietrónak az Értékek Olaszországa (Italia dei Valori; IdV) elnevezésű pártjával kötött szövetséget. A szélsőbaloldali pártok, azaz a Kommunista Újjászületés, az Olasz Kommunista Pártja, a Demokrata Baloldal és a Zöldek egy közös új politikai mozgalmat hoztak létre Szivárvány-Baloldal néven (La Sinistra-Arcobaleno). A pártszövetség az Uniótól függetlenül indult a parlamenti választásokon Fausto Bertinotti miniszterelnök-jelölt vezetésével. Emellett több kisebb baloldali párt döntött úgy, hogy önálló listával és saját miniszterelnök-jelölttel vág neki a választásoknak, mint például a Kommunista Újjászületésből kiszakadó két kisebb párt, a Dolgozók Kommunista Pártja (Partito Comunista dei Lavoratori) és a Kritikus Baloldal (Sinistra Critica), valamint a Szocialista Párt (Partito Socialista) és a Demokrata Unió (Unione Democratica). A sort még lehetne folytatni, de a lényeg az, hogy a balközép választási szövetség jelentősen átrendeződött a legutóbbi választások alkalmával, elsősorban a Veltroni vezette Demokrata Párt megalakulása nyomán. A párt elhatárolódott a szélsőbaloldaltól és a kormányzati szempontból megbízhatatlan kisebb pártoktól, hogy egységesebb, hatékonyabb politikai erőként tudja magát prezentálni. Az előrehozott parlamenti választásokon a jobbközép választási szövetség is megváltozott formában indult. A Hajrá Olaszország és a Nemzeti Szövetség ugyanis szorosabbra fűzték az együttműködést, és 2008 februárjában megalakították a Szabadság Népe (Popolo della Libertá; PdL) elnevezésű pártföderációt, amelyhez a többi párt csatlakozását is kérték. Az Északi Liga vonakodott elfogadni Berlusconiék ajánlatát, és végül szervezeti önállóságát megtartva indult a választásokon koalícióra lépve a Szabadság Népevel. A jobbközép választási szövetséghez csatlakozott még egy kisebb párt is, a 2005-ben megalakult Mozgalom az Autonomiáért (Movimento per l'Autonomia; MpA), amely az Északi Liga mintájára a tartományok területi önrendelkezésének megvalósításért küzd, de a dél-olasz régiókat támogatja. A jobboldali választási szövetség „Olaszország állj fel” jelszóval hirdette meg programját, amelyben szerepelt többek között az olasz gazdaság és Dél-Olaszország fejlesztése, családtámogatás, az ország föderális átalakítása, valamint rendkívüli intézkedési terv kidolgozása a közpénzekkel kapcsolatosan. A Szabadság Népe megalakulásával párhuzamosan a Kereszténydemokrata Unió egy része végleg elszakadt a jobbközép választási szövetségtől, és Pier Ferdinando Casini vezetésével a politikai centrum felé törekedve az önálló fellépés mellett döntött. A Centrum Unió néven (Unione di Centro; UDC) újjáalakult párt az összes centrista,

kereszténydemokrata erő gyűjtőpártjaként lépett föl, és célul tűzte ki, hogy egy harmadik politikai pólust alkot a centrum körül elhelyezkedő szavazók megnyerésére.

A 2008. áprilisi választások a Szabadság Pólus győzelmét hozták, így Silvio Berlusconi alapíthatott immáron negyedik alkalommal kormányt egy három pártból álló koalíció élén, amelynek tagjai: a Szabadság Népe, az Északi Liga és a Mozgalom az Autonómiáért. A választásokon a legnagyobb meglepetést az Északi Liga előretörése okozta, a pártra leadott szavazatok száma ugyanis majdnem a kétszerese volt az eddigi eredményeinek, ami jelentősen megnövelte a párt befolyását és akaratérvényesítési lehetőségeit a kormánykoalíción belül. Az új balközép politikai formáció, a Demokrata Párt is jól szerepelt, de csak a második helyet tudta megszerezni a Szabadság Népe mögött, és ezúttal ellenzékbe szorult. Berlusconiék győzelmének oka valószínűleg az, hogy a választópolgárok számára a jobbközép pártszövetség tűnt stabilabb, kormányzóképesebb erőnek, és győzelmüket nagyban elősegítette a balközép pártszövetség belső válsága, kiútkeresése, ami eleve hátrányosabb helyzetbe hozta az addig kormányzó pártokat. A kampány során a balközép pártok inkább a hagyományos értékeket hangsúlyozták a szervezeti megújulásuk helyett, míg Berlusconiéknak sikerült újból meggyőznie a választópolgárok nagytöbbségét, hogy változást hoz.³⁵ A 2008-as parlamenti választások legfontosabb újdonsága, hogy a háború utáni olasz demokrácia történetében első alkalommal nem kerültek be a parlamentbe az olyan kisebb kommunista, szocialista és liberális pártok (mint például a Kommunista Újjászületés, Zöldek, Demokratikus Baloldal), amelyek eddig minden törvényhozási ciklusban képviseltetni tudták magukat. A Casini-vezette Centrum Unió a szavazatok 5,6 %-át megszerezve bejutott ugyan a parlamentbe, de a centrumért folytatott küzdelemben az átütő siker elmaradt.

A kis pártok kiszorulásával soha nem látott mértékben csökkent a parlamenti pártok száma Olaszországban, és bár még korai lenne megmondani, hogy mindez tartósan bizonyul-e, de amennyiben igen, a háború után először szülehet meg egy jóval kevésbé fragmentált kétpólusú pártrendszer. Ezt a fejlődési irányt igazolja egy további fontos esemény: 2009. március 29-én Berlusconi vezetésével megalakult a Szabadság Népe (Popolo della Libertá; PdL), egy új jobbközép politikai párt. A PdL a jobboldal három jelentős politikai csoportja közül magába olvasztotta a Hajrá Olaszországot és a Fini vezette Nemzeti Szövetséget, illetve több kisebb kereszténydemokrata, liberális, szociáldemokrata és centrista csoportot.³⁶ Sokan úgy vélik, hogy ezzel a lépéssel a képviselőház jelenlegi elnöke, Gianfranco Fini lehet esélyes arra, hogy egyszer átvehesse a jobboldal vezetését a 72 éves „Lovagtól”, ha a kormányfő úgy dönt, hogy visszavonul a politikától, vagy az ellene folyó eljárások nyomán lemondásra lesz kényszerítve.

³⁵ HORVÁTH – MOLNÁR: i.m. 12-13. o.

³⁶ http://www.ilpopolodellaliberta.it/notizie/arc_15377.htm; Letöltés ideje: 2010. február 10.

A szenátusi és képviselőházi listákon az összes választóközterben elnyert mandátumok száma			
Koalíciók	Pártok	A képviselőházban	A szenátusban
Szabadság Népe-Északi Liga Autonomia Mozgalom (PdL-LN-MpA)	Szabadság Népe	276	146
	Északi Liga	60	26
	Autonomia Mozgalom	8	2
	A koalíció összesen	344	174
Demokrata Párt-Értékek Olaszországa (PD-IdV)	Demokrata Párt	217	118
	Értékek Olaszországa	29	14
	Dél-tiroli Néppárt	-	2
	Autonomia, Szabadság, Demokrácia	1	0
	A koalíció összesen	247	134
Centrum Unió		36	3
Dél-tiroli Néppárt		2	2
Külföldön élő olaszok mozgalma		1	1
Vallée d'Aoste		0	1
Összesen		630	315

Forrás: http://www.kulugyiintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2008-17-Horvath_Molnar-olasz_valasztasok.pdf
(Letöltés ideje:2008. október 28.)

Konklúzió

Az elemzés célja annak bemutatása, hogy miként rendeződött át az olasz pártrendszer a kilencvenes évektől napjainkig, és hogyan alakult ki a bipoláris struktúra, ezért arra törekedtem, hogy csak azokat a mozzanatokat emeljem ki, amelyek e téma szempontjából relevánsak.

Az olasz politikai rendszer változását, majd megújulását követően a centrumon elhelyezkedő pártok felmorzsolódásával a politikai spektrum bal-, illetve jobboldalán két tartós választási szövetség jött létre, amelyek a kilencvenes évek második felétől egymást váltották a kormányzásban. A fokozatosan bipolárisra fejlődő olasz pártrendszerben azonban e szövetségek igen törekenynek bizonyultak, mivel továbbra is nagy a koalíciót alkotó pártok közötti ideológiai távolság, ami sok esetben megnehezíti az együttműködést, és gyengíti a kormányzati stabilitást. Pozitívumnak tekinthető, hogy a „pártokrácia” viszonyai között működésképtelenné vált politikai rendszer átalakulása nyomán egyre inkább a kormánykoalíciók váltak a pártpolitikai csatározások és a politikai kompromisszumok színterévé. A kisebb pártok viszont időről-időre megpróbálnak gátat szabni a kétpólusú pártrendszer

stabilizálódásának, mivel ez rákényszeríti őket arra, hogy eredeti programjukat feladva valamelyik választási szövetséghez csatlakozzanak. E kevésbé befolyásos pártok tehát igyekeznek függetlenedni a pártszövetségektől, és a szavazatszerzés érdekében saját politikai identitásukat, önállóságukat hangsúlyozzák. A legutóbbi parlamenti választások tapasztalata azonban az, hogy a választási szövetségek vezetői pártjai egyre kevésbé hajlanak a kisebb pártokkal való együttműködésre, nehogy kormányra kerülve áldozatul essenek e pártok zsarolásainak. A 2008-as parlamenti választások eredményei ezt a stratégiát igazolták, mivel a szavazók nagy része a bal- vagy a jobbközép választási szövetségre adta le a voksát, és az önállóan induló pártok többsége ezúttal nem jutott be az olasz parlamentbe.